

- David Harvey, *Asi şehirler (Şehir hakkında kentsel devrime doğru)*, (Çev. Ayşe Deniz Temiz), İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013, 240 s.

Değerlendiren: Mustafa Kömürcüoğlu*

David Harvey, günümüz dünyasının en gözde Marksist kuramcılarında birisidir. Bugüne kadar oldukça geniş bir külliyat oluşturan Harvey, kapitalizmin eleştirisine yoğunlaşmıştır. Kırkıyı aşkın bir sürede vermiş olduğu eserlerin en önemlileri¹ Türkçeye kazandırılmış durumdadır. Harvey'in literatürünün önemli bir kısmının Türkçeye çevrilmiş olması Türkiye'de de geniş bir okuyucu kitlesi olduğuna işaret eder. Gerçekten de Harvey özellikle kentle ilgili meselelere soldan bakan şehir plancısı, mimar, coğrafyacı ve sosyolog akademisyenler için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu yüzden *Asi Şehirler: Şehir Hakkında Kentsel Devrime Doğru* adlı kitabının 2013'ün ilk aylarında, İngilizce yayımından çok kısa bir süre sonra Türkçeye çevrilmesi bir tesadüf değildir.

Asi Şehirler, adından da anlaşılacağı üzere şehrin asi-isyancı karakteri üzerine eğilen bir eserdir. *Asi Şehirler*, birincisi antikapitalist mücadelenin kuramsal çerçevesi, diğeri ise bu mücadelenin örgütlenmesi ve eylemliliği olmak üzere iki ana eksene sahiptir. Bununla paralel olarak kitap iki ana kısma ayrılmıştır. *Şehir Hakkı* başlıklı birincisi kısım kurama, *Asi Şehirler* başlıklı ikinci kısım ise eylemliliğe odaklanmaktadır.

Kitap birinci bölümden önce yine kuramsal çerçevenin temelini teşkil eden bir ön söz ile başlamaktadır. Burada Harvey, şehir hakkı kavramının yaratıcısı Henri Lefebvre'nin düşüncelerini tartışmaktadır. Lefebvre bu kavramı ünlü 68 kuşağı eylemlerinin hemen öncesinde ortaya atmıştı. Şehir hakkı Lefebvre için hem bir haykırış hem de bir talepti (s. 30). Harvey'e göre 68 hareketinin şehirdeki kökleri, daha sonraki yorumlarda ihmal edilen bir temadır. İşte Harvey'in bu kitaptaki temel uğraşı, bu ihmalin boş bıraktığı sahayı doldurmaktır. Kapitalizmin sorunlarına ve kapitalizme karşı başkaldırıya kent merkezli bakabilmek ve bu bakışın imkânlarını kuramsal olarak ispat etmek eserin temel iddiasıdır. Harvey bu bağlamda isyanın farklı kuramsal çerçevelerini (sınıf çatışması, toplumsal cinsiyet, etnisite, ırkçılık, yoksulluk vs) inkâr etmez ancak söz konusu konuların da kent merkezli olarak düşünülmesi gerektiğini savunur.

Bu noktada şu soru sorulabilir: Neden 60'ların sonlarında geliştirilen bir kavram bugün yeniden tartışılıyor? Harvey bunu "1990'ların başından beri hoyrat bir neoliberalleşme süreci içerisinde gündelik yaşamın niteliği üzerindeki saldırısını gitgide yoğunlaştıran uluslararası kapitalizm karşısında pek çok kimsenin bir tepki arayışı[na]" (s. 32) bağlamaktadır. Şehir hakkı kavramını antikapitalist mücadelede devrimci hareketlerin en önemli uğraklarından birisi olarak gören Harvey, aynı zamanda Lefebvre'den ilham alarak klasik Marksist düşünce ile hesaplaşmaya girmektedir. Zira Marksist düşünce dev-

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

1 Bu eserler Sosyal Adalet ve Şehir, Postmodernliğin Durumu, Sermayenin Mekânları, Umut Mekânları, Paris: Modernitenin Başkenti, Marx'ın Kapital'i İçin Kılavuz, Sermayenin Sınırları olarak sıralanabilir.

rimci strateji içinde şehre pek önem vermemiştir (s. 34). Harvey'e göre bu çok sorunlu bir bakış açısıdır. Nitekim "işçi sınıfı" kavramı yeniden bir analize tutulmalıdır. Bu noktada Lefebvre'nin devrimci işçi sınıfının salt fabrika işçilerinden değil kentsel işçilerden oluştuğunu ima etmesi söz konusu analiz çıkış noktasıdır. Harvey'in haklı olarak iddia ettiği gibi gelişmiş kapitalist ülkelerin pek çoğunda fabrikaların ya büsbütün kapandığı ya da oldukça azaldığı bir ortamda tüm umudunu fabrika işçilerinin bilinçli direnişine bağlayan bir mücadelenin başarı şansı yoktur. Harvey'e göre geleneksel proletaryanın yerini güvencesiz ve geleceksiz çalışan "prekarya" (s. 34) almıştır.

Kapitalizmin bugünkü aşamasında proletarya diye bir şey kalmadığı ya da çok az canlılık belirtisi gösterdiği düşünülürse antikapitalist mücadelenin sonunun geldiği ya da gereksiz olduğu söylenebilir mi? Harvey'e göre geçmişte kalan, bugünü okuyamayan bir Marksist düşünce için bunun cevabı evet olmalıdır. Ancak Harvey farklı bir açıdan yaklaşır, Kapital'i yeniden bir okumaya tabi tutar ve antikapitalist mücadele için yeni bir alan açar. Bu alan kentin ta kendisidir. Harvey "geleneksel solun şehir menşeli toplumsal hareketlerin devrimci potansiyelini kavramakta hâlâ güçlük çek[mesini]" (s. 34) eleştirirken kentin devrimci dinamizmini en iyi şekilde ortaya koymak için çaba harcar.

Harvey'e göre sadece işçi kavramını değil, kent kavramını da tekrar sorgulamak gerekir. Yine Lefebvre'yi referans alarak Harvey, kentsel ve kırsal arasındaki ilişkinin dönüşüm geçirmekte olduğuna, geleneksel çiftçiliğin ortadan kalktığına ve kırsal kentleşmeye başladığına hükmeder. Kırsal kent arasındaki ayrımın silikleştiği bir ortamda kır artık sadece kır, kent artık sadece kent değildir. Bu yüzden Harvey, kent derken aslında belli bir kent merkezini değil, genel olarak mekânı ya da o mekânda yaşayan topluluğu kasteder. Harvey'e göre antikapitalist mücadele artık esamesi okunmayan proletarya üzerinden değil, kent ve hemşeri üzerinden yeniden yapılandırılmalıdır.

Harvey antikapitalist direnişte başrolü verdiği şehir hakkını "şehir yaşamını kuran ve idame ettirenlerin kendi ürettikleri şey üzerinde temel bir hakka sahip olduğu ve taleplerinden birinin *şehri gönüllerince şekillendirme hakkı*" (s. 37) olarak tanımlar. Diğer bir deyişle şehir yaşamının bir parçası olanların o şehir üzerinde söz sahibi olmasıdır. Harvey, şehir üzerinde hak talep etmenin aslında var olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek anlamına geldiğini ifade ederek bu kavramın boş bir gösteren olduğuna işaret eder. Zira her kesimin kendine göre şehre yüklediği bir anlam vardır, finansörler, müteahhitler, halk, işçiler, evsizler vs. hepsi bu hakka sahip ise şehir yüklenen anlamlar da farklı olacaktır. Marks'ın "Eşit haklar arasında son kararı belirleyen güçtür." şiarına atıf yapan Harvey, sonuçta bu hakkın nasıl tanımlanacağını bir mücadele konusu olduğunu söyler. Böylelikle şehir hakkı kavramının neden antikapitalist mücadele için çıkış noktası olduğu açıklanmış olur. Şehir hakkı her ne kadar Harvey'e göre başlı başına bir amaç olmasa da "gitgide tutulacak en elverişli yollardan biri" (s. 39) durumundadır.

Şehir hakkını Harvey, kapitalizmin hak kavramının temelini oluşturan mülkiyet hakkının karşısına koymaktadır. Mülkiyet hakkından farklı olarak bu kolektif bir haktır.

Dahası böyle bir hakkın varlığı, bu hakkı talep eden toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ile anlamlıdır. Şehrimizi dolayısıyla kendimizi şekillendirme hakkı olarak şehir hakkı Harvey'e göre insan hakları arasında en önemlisi ancak en çok ihmal edilmiş olanıdır. Şehir hakkı aslında bir antitezdir. Mülkiyet hakkını temel alan toplumsal güçler sermaye birikimine imkân sağlayacak şekilde birtakım kentsel süreçleri harekete geçirmiş ve bu süreçler kentleri ve o kentlerde yaşayan insanları tekrar tekrar şekillendirmiştir. Dolayısıyla öncelikle tezi, yani kapitalizmin kent dediğimiz coğrafyada mekânsallaşmasını analize tabi tutmak gerekmektedir.

Harvey'e göre kapitalizmin gelişimi ile kentleşme arasında içsel bir bağlantı vardır. Şehirleşme artı ürünün soğrulmasında etkin bir role sahiptir. Bunun tarihsel örneklerine odaklanan Harvey, Haussmann'ın Paris şehrini dönüştürmesine eğilir. 1853 yılında göreve gelen Haussmann tam da kapitalizmin ihtiyaç duyduğu reformları şehir üzerinde uygulamıştır. Benzer süreçler II. Dünya Savaşı sonrasında Robert Moses tarafından New York'ta yaşanmıştır. 2008 öncesinde de emlak piyasası sermaye birikimine büyük bir katkı sağlamıştır. Her süreç belli bir ölçek içinde hareket eder. Haussmann uygulamalarının ölçeği kent, Moses'inki metropoliten alan ve 2000'lerde yaşanan sürecin ölçeği ise küreselleşme nedeniyle başta küresel şehirler olmak üzere bütün dünyadır. Fakat bu kapitalist süreçler sonsuz ve sorunsuz bir şekilde işleyemez. Her süreç belli bir kriz dalgasını birlikte getirir ve kriz toplumsal isyana sebep olur. Harvey'in ortaya koyduğu kentsel süreç-kriz-isyan ilişkisi şu tabloda özet olarak ortaya konabilir.

KENTSEL SÜREÇ	KRİZ	İSYAN
Haussman Uygulamaları	1867-1868 Krizi	Paris Komünü
Moses Uygulamaları	1960'ların sonunda gelişen 1970'lerin başında patlayan kriz	1968 Olayları
1990'lar Mortgage Piyasasının Genişlemesi	2007-2009 Krizi	Wall Street'i İşgal Et ve benzeri isyanlar

Harvey 2007-2009 krizi ve bu kriz öncesindeki gayrimenkul piyasasının gelişmesi üzerinde büyük bir önemle durmaktadır. Zira sermaye birikim sürecinin sadece sanayi üretiminde artı değere el koymaktan ibaret olmadığını, bugün bu sürecin en önemli bileşenlerinden birisinin gayrimenkul piyasasının olduğunu ve küresel finans sisteminin çok karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ispat etme çabasıdadır. Üretilen artı sermayenin emilmesi gerçekleşmeden kapitalizm yaşayamaz, bu emilimin en önemli aracı ise "yaratıcı yıkım" (s. 58) adını verdiği kapitalist kentsel dönüşüm süreçleridir. Harvey'e göre bu sürecin sorunlarına (başta yolsuzluk olmak üzere) çözüm bulunamaz. Bu noktada mikro krediler gibi birtakım geçici çözüm önerilerini eleştirir. Kısaca süreç diyalektik materyalizme uygun olarak zorunlu bir şekilde krize girer ve bu da isyanı doğurur.

2007-2009 krizini incelerken Harvey gerek ana akım iktisadın gerekse Marksist siyasal iktisadın krizi yanlış yorumladığına dikkat çeker. Örneğin krizi değerlendiren Dünya Bankası raporu, Harvey'e göre zaten krizin kökeninde yatan uygulamaları destekle-

mekten ve çözüm olarak sunmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Marksist perspektif ise farklı bir *körlük* içerisindedir. Marksist iktisatçıların 2007-2009 krizini Marksist kriz teorisinin açık bir somutlaşması olarak ele almalarını eleştiren ve Marksist iktisadın bir muhasebesini yapan Harvey, sonuçta sömürünün biçim değiştirdiğini ve sermaye sınıfının ücret bağlamında işçilere taviz verse de bunun çok daha fazlasını tüketim alanındaki “akbaba taktikleri” (s. 102) (mülksüzleştirme) ve “sömürüye dayalı faaliyetler” (s. 106) (finans sistemi) ile kolaylıkla geri alabildiğini ifade etmektedir.

Şehir hakkı bağlamında en önemli meselelerden birisi Harvey'e göre *kentsel müşterek alanların yaratılması*dır. Çünkü “Kamusal mekânın üretiminin, bu mekâna ve kamusal hizmetlere eşirimin ne yoldan, kim tarafından ve kimin çıkarları doğrultusunda denetleneceğine dair bir mücadele her zaman süregider.” (s. 125). Bu mücadelenin kaynağında kolektif emek yatmaktadır. Kolektif emek ortak alanı yaratır ki ortak alan aslında metropolün kendisidir. Bu noktada Harvey, Marks'ın kolektif emeğinin büyük oranda fabrika ile sınırlı olduğuna işaret eder. Ancak bugün durum değişmiştir. Yani bugün emeğin, sömürünün ve dolayısıyla mücadelenin alanı fabrika olmaktan çıkmış, şehir olmuştur. Harvey'e göre “Şehir hakkı mücadelesi, başkalarının ürettiği ortak yaşamı dur durak bilmeksizin sömüren ve ondan rant devşiren sermayenin iktidarını hedef alır.” (s. 131).

Peki ortak alanlar nasıl yönetilecektir, diğer bir deyişle nasıl bir örgütlenme modeline ihtiyaç vardır? Bu soru aslında Marksist teorinin en büyük açmazıdır. Harvey de bu soruya kesin bir cevap verememektedir. Daha önce ortaya atılmış bazı fikirleri (çok merkezli yönetim, ademimerkeziyetçi özerklik, hiyerarşinin olmaması, yataylık, konfederalizm) ele alan Harvey sol analizin bu soruya cevap bulamadığını ancak çareyi yerel-mikro ölçeğe dönmekte bulunduğunu ifade eder. Hâlbuki mesele yerel, ulusal, küresel ölçeklerin hepsine hitap eden bir çözüm bulabilmektedir. Bu noktada hazır bir formülün olmadığına dikkat çeken Harvey, genel bazı tavsiyeler vermekle yetinir.

Sermaye birikiminin tekel rantı üzerinden gerçekleşmesi de şehir hakkı için mücadelede bir avantaj sağlar. Çünkü Harvey'e göre “Rantın tüm biçimleri, özel mülk sahiplerinin bazı mallar üzerindeki tekeli gücüne dayanır.” (s. 145). Tekel rantının bünyesinde çelişkiler barındırdığına işaret eden Harvey, kapitalistlerin otantiklik, yerellik, tarih, kültür, kolektif hafıza ve gelenek gibi değerleri pazarlama arayışı içindeyken ister istemez siyasi düşünce ve eylem için alan açmakta olduklarını kaydeder.

Şehir hakkına yaslanan böyle bir mücadelenin eylemlilik boyutu nasıl şekillenmektedir? Bu noktada kent menşeli sınıf mücadelelerinin hayret verici bir tarihi olduğundan bahseden Harvey, bu noktada Paris Komünü, 1967 Şangay Komünü, 1919 Seattle Genel Grevi, 1968 Ayaklanmaları, 1999 Seattle'da küresel karşıtı gösteriler, Hüsnü Mübarek karşıtı Kahire Tahrir Meydanı Ayaklanmaları başta olmak üzere pek çok örneğe atıf yapar. Ancak burada sorun şudur: Kent düzleminde gerçekleşen bu hareketlerin gerçekten ne kadarı kent olgusu çerçevesinde şekillenmektedir? Yani bu ayaklanmaların temelini oluşturan sebepler zincirinde kapitalist kentsel süreçler ne düzeyde başat bir

rol oynamaktadır? İkinci olarak bu isyanların arka planındaki kimlik acaba gerçekten antikapitalist bir dürtü ve sosyalist bir anlayış ile mi şekillenmiştir? Yoksa isyan etnisite, ırk, kadın hareketi, LGBT hareketi gibi çok farklı sosyal çerçevelere sahip akımlarca mı sahiplenilmektedir? Aslında bu hareketlerin kapitalist kentsel süreçleri doğrudan hedef almayan ve sosyalist bir içeriğe sahip olmayan hareketler olması durumu Harvey'in kuramı açısından büyük bir sorun olması gerekirken Harvey pek de böyle düşünmemektedir. Harvey'in zaten itiraz ettiği şey sol hareketlerin kent menşeli hareketlerden faydalanamamasıdır. Hâlbuki ona göre bu noktada çok büyük bir mecra bulunmaktadır. Dışarıdan bakıldığında kapitalizm eleştirisi oldukça başarılı ve bilimsel olan Harvey'in tavrı toplumsal hareketleri yorumlarken daha ideolojik bir çerçeveye oturur ve Harvey bu noktada sol hareketlerin kent menşeli hareketlerle buluşmasını *umut* etmekten başka bir şey yapamaz. Diğer bir deyişle ona göre işçi ile kentlinin el ele vererek antikapitalist bir mücadeleye girişmesi başarılı olma umudunu taşımak için yeterlidir.

Harvey kent menşeli isyanların son dönemdeki özel örnekleri olarak Wall Street'i İşgal Et (#OWS) ve Londra 2011 olaylarını ele alır. Ancak özellikle Londra 2011 olayları gerek oldukça bilinçsiz olması -ki kendisi de bu bilinçsizliği kabul eder- yağma ve yıkıma dayalı olması ile pek de övgüye mazhar değildir. #OWS ise bu bağlamda daha örnek gösterilebilecek bir isyan dalgası olarak kabul edilebilir. Londra'da her daim kaybeden statüsünde olanların yağması ile normal zamanlarda sorun yaşamıyorken 2008 krizinin sonucunda kaybedenler sınıfına dâhil olanların başrolünü oynadığı #OWS gibi barışçıl eylemler farklı sonuçlar doğurmuştur. Burada Londra olaylarının Londra halkının genelinde olumsuz bir tepkiye yol açtığını hatırlatmak gerekir. Harvey, #OWS hareketinin ise % 1'e karşı % 99'u temsil ettiğini ifade eder. Ancak her toplumsal hareket (azınlık olmaya vurgu yapan ve bundan gurur duyan bazıları hariç) gibi bu hareketin de çoğunluğu temsil ettiği iddiası sonuçta bir söylemden öteye geçememektedir. Yine ABD'de kent menşeli olan Çay Partisi Hareketinin -ki Harvey'in düşüncesinin tam zıddı gibi çerçeveye oturur- çok güçlü bir yeri olduğunu not etmek gerekir.²

Bugüne kadar kapitalizm defalarca krize girmiş, her seferinde birtakım isyanlar baş göstermiş ama sonuçta kapitalizm bu süreçlerden güçlenerek çıkmıştır. Kapitalizmin son yıllarda kat ettiği mesafe -soğuk savaşın çökmesiyle bütün doğu bloğunun kapitalistleşmesi, Çin gibi bir devin kapitalizme teslim olması vs.- göz önüne alındığında antikapitalist mücadelenin çok işi olduğu söylenebilir.

Harvey'in ilginç bir özelliği antikapitalist olmasına rağmen antiAmerikancı olmamasıdır. Bu ilginçtir çünkü böyle bir yaklaşım komünizme karşı olup Sovyetler Birliği'ne hiç dokunmamak gibi bir tuhaflığı barındırır. Hatta Harvey, Amerikan demokrasine vurgu

2 Aslında Harvey'in yaklaşımı doğrultusunda verilebilecek en güzel örneklerden birisi İstanbul'da gerçekleşen Gezi Parkı Eylemleridir. Eğer Harvey, kitabı eylemlerden sonra yazsa idi tutarlılık gereği bu eylemlere mutlaka değinmesi gerekirdi. Nitekim kendisi Gezi Parkı Eylemleri sonrasında yapılan bir röportajında bu eylemleri otokratik yönetime ve kapitalizme karşı ön önemli kentsel isyanlardan birisi olarak tanımlamıştır (Akar & Mümtaz, 2013).

yaparak ondan güç alır. Hâlbuki kapitalizmden güç almayan bir Amerikan demokrasisi ve ABD'nin anlamı nedir? Yoksul ülkelerin sömürüsüne dayanan bir ABD ekonomisi varken bu sömürü ve dolayısıyla ABD ekonomisi çökerse ortalama ABD vatandaşının tavrı ne olur? Tabi ki bu durumu ABD politika yapımcıları asla kabul edemez, sıradan ABD vatandaşları (hani şu % 99 olan) bile bu durumu üstü örtük bir şekilde onaylamış vaziyettedir. Küresel ölçekte düşündüğümüz zaman kent kapitalizmin evidir ve onu evinde vurmak belki de Harvey'in önerdiği gibi en etkili mücadele biçimidir. Ancak coğrafyayı küreselleşme kavramıyla muğlaklaştırırken küresel hiyerarşileri, ABD'nin bu sistemde merkez olduğunu diğer bir deyişle kapitalizmin başka bir açıdan evinin ABD olduğunu unutmak en azından kuramsal açıdan tutarsızlıktır. Bu aslında şaşkırtıcı değildir çünkü üstadı Marks dünyayı kapitalizmin o günkü başkenti Londra'dan okumakta iken Harvey bugünkü başkenti New York'tan okumaktadır.

Kaynakça

Akar, H. B. & Mümtaz, N. (Kasım 27, 2013). *Gezi direnişi, otokratik yönelimli yönetime karşı, müzakereyi reddeden benzersiz bir ittifak, bir kentsel isyandır*. 01/12/2013 tarihinde <http://www.fikirzamani.com/david-harvey-bugun-istanbulda-insanlarin-yerlerinden-edilmesine-karsi-sureyden-bir-mucadele-var> adresinden edinilmiştir.